

Radics Viktória

CSILLOGÓ FAÁGAK A SÖTÉTBEN

Gyöngéd esszé a depresszióról

*„Ahogy a kő szükségképpen törekszik lefelé, épp-
úgy törekszik felfelé szükségképpen a tűz is.”
(Johannes Tauler)*

1

Ha volna egy nagy, fehér papírom, grafitceruzáim, puhák és kemények, radír, hegyező, no meg stabil asztallapom alájuk, elkezdeném satírozni ezt a puha, recés papírlapot a finom ceruzákkal, halványabbra, sötétebbre, feketére, és kis jeleket, ábrákat, talán betűket és szavakat is rajzolnék belé, aztán átfirkálnám, ha mégsem jó; egy tágas, foltos felületet szeretnék létrehozni nagy gonddal, néhol talán még az ujjammal is dörzsölném a grafitot, de fehér helyeket is hagynék. Sötét mű lenne, élne rajta a grafitpor, közelről a szemcséit is látnám, távolabbról a felhőt, pelyheket. Belepreparálnám a képbe az időt. Szaporodna közben a fatálban a szén, a finom faforgács, a ceruzahegyezés kúpjai, kör-metszetei, spiráljai s a radírmorzsalék köröttem. Szürke lenne a tenyerem éle, a csuklóm meg az alkarom. A zenéhez is hasonlítana ez a munka. Régimódi házimuzsikához. Komor fellegek gyülekeznenek, foszlanának az égen, belemertülnek.

Mindig is szerettem a hegyezőket, radírokat, grafitceruzákat, a ceruza fáját, hegyét, de nem mertem rajzolni, jegyzeteltem, mondatokat vakargattam inkább, mintha az fogódzó lett volna az úrben. A különféle faktúrájú papírokat is szeretem, a merített, vastag rajzpapír legyen most a vágyam. Nemes anyagok ezek, a grafit, a papír, a szén, a fa és a víz. Füst nélkül. A cigarettafüstöt többé nem engedném meg magamnak, csak a szénporét.

Lám, a „szeretem” szót főntebb többször is leírtam, pedig egyébként nem merészel-ném; rejtély, miért épp a szürke felületek imaginációja csalta ujjaim begyére, már-már a tenyerembe. Igaz, némi primitív művészetet is beleképzeltem a satírozásba, a jelek karcolásába, mert ezek a jelek maguktól támadnának föl a szürkében, úgy képzem. Úgy képzem el, ahogy Nietzsche mondta volt: azért van a művészet számunkra, hogy ne menjünk tönkre az igazságba.

Az elfojtott képzeletemet idéztem meg az imént, melyet természetesen nem ismerek. Amiként a „szeretetemet” sem ismerem, félek tőle, mert elkorcsosult a depressziós rohamok közepette. Egy napon meg kellett állapítanom, hogy nem kedvelem a Napot sem, a napfényt sem, sem a nappalt, bújnék el előle az odúmba, nehéz füstfelhőbe, ágyba, falba, ne is lássam. Elvetemült hajtása a depresszióznak, amikor az ember elrejtőzik a napfénytől, undorodik tőle, és örül, már amennyire örömmel nevezhető ez a rossz-májúság, ha esős napok következnek. Esős napokon az esernyőik sátra alatt, vagy otthoni tető alatt megbújva, úgy érzi, inkább testvérek az emberek, inkább összeérnek. És a gyér megvilágításban nem árulkodik minden úgy magáról, mint a fényes Nap alatt.

A depresszió nem rosszkedvünk tele, hanem a tavaszi verőfényben támadó késéles kontraszt, a napfényben előbukkanó hulladékok, hullafoltok és szemetek, sebtölcsérek, betonjárdák, irdatlan, szennyes repedések, szomorú emberek a magnóliafák mellett – mondjuk, én, a tizenöt éves kék bőrkabátban; errefelé, délebbre, sok a liliumfa.

Máskor is használtam a „depresszió” szót, ámde ez most más, ez valódi volt, nem csak futó borongás, kedvetlenség. Ez most fogságba ejtett, mozdulatlanságra ítélt, még az ujjaimat is nehezen mozdítottam. Megduzzadtak a rettenetes lábujjaim, elnehezedett a testem, nemcsak kilóra, hanem a gravitáció vonzotta magához, az ölébe, egyre lejjebb ezt a testet, vajon hova?, és a sötétség is tömeggé sűrűsödött a fejemben, világosságot nem láttam. Nemrég, egy másik életben, még futottam odakint az őszi meg a téli gáton, most meg néhány métert megtenni is nehezemre esik, egyenest lehetetlennek tűnik. Messze van a csap; tán még inni is elfelejték, mint aki elfelejtette, hogy hazudott.

Kezetben egy-egy közelebbi vagy távolabbi ismerősnek – elvesztettem a mércét: ki, hogyan, merre – mintegy mellékesen tettem olyasféle megjegyzést, hogy „depressziós vagyok”, ez a kijelentés azonban fárasztóan üresnek tűnt, és abszolút tartalmatlannak, nem lehetett folytatni a beszélgetést. Mit lehet mondani erre? Nem siettek segítségemre a szavak, elő se jöttek, vagy szégyenkezve visszabújtak valahova a seholba.

Szép lassan elhagyja az embert az utolsó barátja is. Többen meghaltak már, és aki él, az is elmegy most. Nem tudod, miért, de érzed, hogy ez szükségszerű, így kell történnie. Vedd észbe, hogy nincs barátod! Eddig nem tudtad, mi a magány. A depressziós embertől mindenki viszolyog, és a depressziós ember tényleg sért is, mert nem tudja, mit beszél, ha meg bír egyáltalán szólalni; inkább makacsul hallgat, üzenetekre nem válaszol, rettenetes méjleket ír, mintha ki kéne hánynia valamit, s ez elijeszti a barátot, a legjobb barátját is. A depressziós céltalanul gyűlöl.

Még most is ebben az állapotban vagyok, azzal a különbséggel, hogy támadt ez a fehérpapír-fantáziám, és elkezdtem ceruzákra vágyni. Vagy talán levélírássra? De még csak ujjaim hegye mozdult meg, testemben ott a síri közeg, az a lény, amelyik le, a sötétbe vágyik irtózva, és nem reagál a nappalra. Pedig tavasz van, erjedés, zöldülés és kékülés; annál rosszabb. Minél szebb, annál rosszabb.

Amióta a Kozma utcai temetőben a volt férjem sírja mellett belenéztem egy nyitott sírgödörbe, tulajdonképpen nem metaforikusan használok az ilyen szavakat. Jó alaposan szemügyre vettem azt az idegen, üres vermet, nem volt még neve, még meg is tapogattam a sárga földet, az agyagot, a kemény sarat, az elvágott hajszálgököket, és ez az élmény belém tapadt, azt a képet, több szemszögéből, gyakran látom, mintha a két szememmel belefényképeztem volna a gödörbe. Illetlenséget műveltem ott a téblábolással akkor avval a veremmel, és nem tudtam, miért követek én el bűnt. Elkápráztatott a föld gyomra.

Kívülről és egészen közlőrl láttam már igazán depressziós embert: őt. Nem gondoltam bele akkor, hogy vajon mit érezhet, mert tompának tűnt, érzéketlennek, érinthetetlen volt, takarókba gubózott, és a fal felé fordult a díványán, belesüppedt a feje a vánkosba, pont úgy, mint aztán a koporsóban, mozdulatlan volt sokáig, néztem, hogy él-e. Ha olvasott, nem olvasott, csak lapozta a könyvet. Akadozott, a szájpadrólásához tapadt a nyelve, és acetont lehel. Kihányta vagy kiöntötte a vécébe az ételt. Nem mosdott. Nem öleltem át. Magzatpözba görbedt, a hajlott hátával taszított el. Hogy tartósan, hetekig, hónapokig, állandósulni kívánó, sűrű és változatos fájdalokat érez a szívében, az egész testében, azt nem voltam képes még elgondolni sem; messze álltam az együttérzéstől. Miért nem kel fel? Gyenge kezével ő is eltolta magától a hozzátartozóit – nem

volt benne szeretet, amiként bennem sincs most. Sok altatót szedhetett, az arca beráncolódott és felpuhult a sok alvástól vagy az alvásszerű kómától, szemhéja kivörösödött a szempillán megülő könnycseppektől. Most már én is megismertem ezeket a meghatódás nélküli, a szempillák tövében harmatozó könnyeket, és már tudom, hogy ez az állapot annyi, mint nem bírni élni. Nem nyújtani a kezedet sem, mert irtózol az érintéstől, az emberbőrtől. Pláne attól az esetleges segíteni akarástól, mely netán elfogja azt, aki lát téged. Ezt a jó szándékot nem tekinted megalapozottnak, és nem érted, hogy miért kellene neked vidámabbnak lenned. Bántanak ilyenkor a segítőkész arcok – ha ugyan vannak ilyenek –, erőszaknak veszed a jóindulatot. Mért akarnak kirángatni az egyetlen helyről, ahol élőhalott lehetsz – mert az vagy, és nem lehetsz más, nem bírsz, nem akarsz, nem szeretnél más lenni, így, a matracsírban jó neked.

A depressziós paralizáltságot adekvát állapotnak érzed. Azért is maradhatsz meg benne, mert ez tulajdonképpen így jó, így megfelelő, nincsen erőd, se kedved most hazudni, és megjátszani az életképes egyént. Beszélni, micsoda hülyeség. Talán nem is voltál te soha könnyed? Nagyon nagy távolságban vannak most a röpke emlékek. Valamikor rég sétáltál a szülővárosodban, és valakinek repesve mutogattad az utcákat, házakat, bokrokat, e mutogatás révén fölledtek a kopott, jól ismert épületek, terek, parkok, sokatmondók lettek, úgy álméltkodtál rajtuk, mintha akkor látnád őket először. Még vidámak is lettek azok a házak az omladozó vakolatukkal, potyogó malterjükkal. Táncra perdültek, chagallian, színesen. Nagyon régen volt ez, mintha akkor még gyerek lettél volna, pedig csak öt-hat éve történt, vagy harminc éve? Nincs időérzéked. De talán a legszebb dolog a világon mutogatni a szülővárosodat valakinek, aki nem ismeri, és akit szeretsz. Olyankor például mindig süt vagy bujkál a nap, és csodabogarak lepik el a kisvárost. Nagyon érdekes, hogy itt születted, nemde?

A férjemnek, aki akkor még nem volt a férjem, nagyon-nagyon régen, minden szeglet, minden tárgy és fűszál, a napsugarak esésszöge is érdekes volt ott, ahol én laktam hajdanán; szép volt neki a város és megható. Magába fogadta a szülővárosomat, abszorbeálta szinte, és azokban az órákban én is megszerettem, amit egyébként nemigen, azt, ahonnét elmenekültem. Később a lányunk is így járt, őrá is átháramlott ez a szeretetérzés, mely erősebb lehetett, mint a téglákat is fölmaró és föltépő elmulás.

A szeretet térélménnyé vált, vagy a térélmény vált szeretetté. A világ egy kicsiny része egytetemesnek tetszett, és szenzációs volt abban a sugárfürdőben. Nem egy partikuláris zug volt a félreeső vajdasági városka, hanem tündöklő hely a világegyetemben, melynek a neve is zengő, nemde: Zombor! A mulandósága, az elkopása, a városok sorából való visszahúzóódása inkább mulatságos volt, semmint szomorú, része a szerelmi játéknak, melyben testestül-lelkestül részt vettünk mindketten, majd mindhárman is.

A depressziós emberben viszont visszazárul a tér, vasajtóval szinte, hogy kinyitni sem lehet. Az emlékek is szétszélednek, eltűnnek a semmiben, ha némelyik odatéved hozzád, csak fájdalmat okoz, elhessented. Érzéketlennek tűnsz, pedig csak elviselhetetlenül bántó az emlékezés. Jobbnak látod az emlékek nélküli pusztá létezését, hitelesebbnek; nem csábítanak holmi illúziók, fényjátékok, hegyek-völgyek. Ezért képzelgek hát a mélyszürke, kiterjedt papírlapról, melyen végestelen végig porzik a grafit.

A halál közel van a depressziós emberhez, itt lesz hamarost, ólálkodik. A szürke sivatagtól abban különbözik, hogy veremszerű és szűk. A sivatag nem szabadulás a tágasságba, hanem egy meredély pereme. Ha voltak tágasságélményeid, azok most beomlanak, és már az is egy lépés, ha a sivatag képzetéig eljutsz. Ez a képzet fáj, mintha a bácskai lapályra boruló nagy, gömbölyű, szemgolyónyi ég, amit előző életedben néha

egy csudának láttál, most fogdaként borulna rád, melyben mezei egérré zsugorodsz, és bújnál bele a földbe, a zsiros, szenes földlemezek közé.

Volt egy előző életed, ezt még tudod. Annak végleges és irreverzibilis letelte idézi elő benned a szívós fájdalmat. Az elmúlás most úgy működik, hogy egyúttal meg is semmisíti az előző életedet, kíméletlenül töröl, radíroz. Tagadás is van ebben a semmitésben, tagadja amannak az életnek az esetenkénti bájait, fantasztikusságát vagy mélységeit. Lófaszt! Ennyiben határozott. Az össz múltad összegöngyölödik rongyos bugyorrá, koldusputtonnyá, egy hajléktalan ember poggyászává. Nem tudsz érzékelni benne semmi szépet, annál inkább a ringyet-rongyot, a koszt, az elhasználtságot, a bűdöset. Gyakran eszedbe jut, hogy az egészet ki kellene dobni. Azért nem tudod megtenni ezt a mozdulatot, mert rettegsz, hiszen az a halál mozdulatához hasonlít. A halál talán nagyvonalú, talán szabaduló mozdulattal dob el egy életet, de benned ehhez a szabadsághoz nincs lelkierő, mert te egy nyomorult vagy.

A nyomorultságot a férjem jobban tűrte, talán a gyerekkorát idézte fel, a kitelepítést, amikor rettenetesen szegény volt a család az isten háta mögötti alföldi faluban, de együtt voltak, noha apa nélkül; ő a meghittség érzéseit kapcsolhatta a szegénységhez. Sosem panaszkodott rá. Mi sosem éhezünk, ő igen; tudta is, mi a fehér kenyér. Lelki szegénységre sem panaszkodott. Amikor rátörtek a hosszú depressziók, akkor beköltözött oda, a kitelepítésbe. Szenvedett benne biztos, de mégis – gondolom – otthonos volt neki. A foszlott ágynemű, rongyos pokróc, szutykos párnaciha nem zavarta, ellenkezőleg, nem akarta frissre váltani. Vele mi is hozzászoktunk a rongyossághoz, cigaretta-lyukas takarókhoz, a fakó, elvékonyodott ágyneműhöz. A „koldus a bugyraiban” állapot nem volt tőle idegen, és ha depressziós volt, úgy ragaszkodott hozzá, mint a hajléktalan a rongyaihoz, a szatyrához, a pillepalackjához.

A szegénység mint egyfajta alapállapot, mint egy alapozás, mint valami szívós meglét, úgy tartozott hozzá, és meg sem próbált tőle szabadulni sohasem, amíg élt. A szegénység volt, úgymond, a materiális anyanyelve. Ha alkalmasint – ami alig is fordult elő – luxuskörülmények közé került, az a szerencse hidegen hagyta. A kopott ruhákat szerette, zsiros kalapokat, minden ruhája régi volt, meg a szétkorhadt papucsot. Egy-egy új ruhadarab mulatságos különösség volt számára, melyet egykettő amortizált. Ha adódott alkalma arra, hogy pénzhez jusson, szándékosan elszalasztotta. Ötvenéves volt, amikor jött a rendszerváltás. Egész addig a Rákosi-, majd a Kádár-korszak ócska kis szegénysége volt a hazája, és ez később is így maradt, sőt a kapitalizmusban fokozódott, hiszen még kevésbé tellett új ruhára vagy új bútorra. Am ő erre nem is vágyott. Elpazarolta az alig-valamit is.

Csorba bögrék. Lepattant zománcú edények. Töredezett nyelvű, rossz kések. Abroszból készült függöny és függönyből készült abrosz. Elfeketült fotel. Szétrongyolódott, olajette konyharuhák. Szutykos pokrócok, ötvenéves ágy, a legolcsóbb szőnyeg és alábukó, rozoga lámpák. Megpattant üveg a konyhakredencen, megvetemedett ablakok. Ez volt az otthona élete utolsó harmadában. Meg a molyette, macskaszőrös pulcsijai. Kidörzsölődött kordnadrág nadrágtartóval, flekkes ballon, beszakadt zsebek. Bolhapiacon vásárolt panamakalap.

Azt hiszem, de lehet, hogy tévedek: ez fájdalmas életnek nevezhető, akkor is, ha megszokta, mint a vizenyős bokát, a lábfejést, mint a köhögést, mint a vaksi a vaksiságát. Amikor ez a csendes megszokás kihagyott, akkor ütött be a depresszió.

A depresszióban a megszokhatatlan fölüti fejét. A tűrhetetlen – még tűréshatáron – jelt ad. Nem lehet megszokni a megszokottat, az egész kiterjedt nyomorúságot, melynek

része vagy. Ha jó körülmények között élsz, akkor a belső nyomorúság fog kiterjedni, és nem fogod komótosnak és szépnek látni a pompás lakásodat. Nekünk ilyen sose volt, a külső és a belső inkább szinkronizálódott. A depresszió nem rendelkezik a mélabú benső gazdagságával, pompájával, érzelmi telítettségével vagy finomhangoltságával; a depresszió sivár, kopott és borzasztó viseltes, nincs benne semmi új, viszont minden régi nyomorúság szépen összeáll, mint az aluvó tej föle. Undorodsz a savanyú depressziódtól, mert mégsem emberi. Amíg még látsz, látod, hogy mások is viszolyognak tőle, és igazuk van. Te sem érdemelsz tiszteletet.

A lelkiismeret összefilcesedik. Mások nem tartják jogosnak és indokoltnak a depressziódat, azt akarják, hogy embereld meg magad, és fejtsd le magadról, találd meg „az okát”, és kezeld, felejtsd el, ne szarozz, lábalj ki belőle. A rossz lábaddal. Ilyenkor majdnem elmosolyogod magad, hiszen a depresszióknak nincs *oka*, ennyit biztosan tudsz. A depresszió oka maga a létezésed, s ha elgondolkodsz róla, legfőjebb oda jutsz, hogy maga a lét. Az emberi. A szégyenteljes. Az állati nem annyira. Naivnak érzed esetleges jóindulatú segítőt, amikor el akarják csípni, lokalizálni, pontokba szedve meghatározni a depressziót, mely e pillanatban királlyá válik, koldusból királlyá – szörnyeteg fenségévé –, aki kigúnyolja az efféle igyekezeteket. Ha látod még az egészséges embereket – mert a depresszió bizonyos fokán nem ér el hozzád senki, semmi –, akkor nem gyakorolnak rád vonzerőt, más világból valónak hiszed őket, és a két világ, a tiéd meg az övék közt nincs átjárás. Nincs kommunikáció. Nevetségesnek találd a posztmodern társadalom kommunikációs tébolyát. Eleinte még irigyled néha a könnyed, nevetős, közlekedő embereket, de a tehetetlenségi erő elvisz odáig, hogy irigykedni sincs már késztetésed, és nem is szeretnél oda „fölkérülni”, mert ők nem a te fajtád, idegenek, mit keresnél köztük. Irtózol a mozgólépcsőtől, meg ruhád sincs megfelelő, közéjük menni. Te most képtelen vagy formába hozni az ábrázatot, fogmosás, frizura, arcpír, kimenőruha. A depresszió a meghittebb barátod. Vagy csak ismerősöd, mert ritkán lehet vele összebarátkozni. Ezt teszem most, amikor megidézem, mint valami szellemet, óvatosan kerülgetem, gyöngéden nyúlok hozzá, mert minden pillanatban elvethet, elhajíthat, és aztán rám ugorhat, szétmarcangolhat, hiszen ő alattomosan erőszakos. Meglehet, olyan, mint Pilinszky magányos farkasa.

A depresszió árnyékvilága az a tanya, ahol lakozol. Beleborzongsz, amikor a halál pitvarát sejtjed benne, visszakoznál, de már késő. Ha tájra tud átváltani, kietlen az a táj, ha állattá tud válni, félsz tőle, ennél talán mégis jobb, amikor transzcendenssé változik, és beszíppant, ha el lehet párologni benne, mígnem a testi dermedés, az elgémberedett tagok súlya visszaránt a padlóra. Behúzkod a függőnyt, és összecsípteted, hogy véletlenül se lásd meg az eget.

Fiatalok is képesek depresszióba esni, mégis az öregség az ő hona. Olyan öreg vagy a depresszióban, hogy egyszerűen képtelenség visszatérni az ép emberek közé. Az öregség minden jelét látom és érzékelem is pontosan: a szarkalábakat, mimikai redőket, ráncokat, a test elernyedését és elcsúnyulását, a bőr sárgulását, szürkülését, szikkadását, a hús ikrásodását, a szem fénytelenné válását és a szemizmok renyheségét, a láb elnehézedését, a haj elkopását. Mitől vastagszanak meg az ujjak? Az öregség jelei percenként, óránként szaporodnak, gyűlnek, és csak idő kérdése, hogy mikor lesz az elfekvő a sorsod. Vagy az utolsó bukás a sorsod. Egy-egy rohamodban kollapszusra is gondolsz, és lehet, hogy szeretnéd, ha az lenne majd a megmentő összetörés.

A férjem az agitált depresszió fázisaiban siettetta a véget, szántsándékkal tönkre akarta tenni a testét, szeszszel, túlhajszolással vagy paralizálódással. Nem szerette olyan-

kor a testét, csak a beteg, véraláfutásos lábával volt elnéző, a karmos, sokat próbált, lábpárnán vöröslő lábujjakkal. Én régen szerettem a testét. A porcikáit. Ezt a szeretetet mindketten elfeledtük teljesen, csupán az undor nem hatalmasodott el végképp soha, valami megértés mindig beszivárgott; a depresszió nincs szolidaritás híján. Egy svábogárral is szolidáris lehetsz, vagy egy házi százlábúval. Pókot nem ütsz agyon.

A testi szerelem, szeretet kifakulása és elfeledése olyan lassan, alattomosan, fokozatosan következik be az idő múlásával, ahogy a virág kinyílása vagy a gyerek növekedése sem követhető. Egyszer csak belátod, hogy nincsen már, a köztes folyamat azonban megragadhatatlan, csupán sajnó emlék létezik arról, amikor drága volt a másik bőre, szőre, melle, aztán „hirtelen” nyoma sem volt már ennek az érzésnek, és nem is nyúlt többet a kéz a másik teste felé.

A depressziós tudatában van ennek a kihűlésnek, miként annak is, hogy nem volt és nincs hatalmában változtatni rajta. Érdekesnek találom, hogy az ágy mellé lehányt ruhadarabjaim őrzik a test melegét. Ez az én testem melege, amit én nem érzek. Úgy, ahogy Miklós ruhadarabjai is őrzik testének szagát és formáit, s a kalapja ott lebeg a kalaptartón. Ez a processzus a kegyetlenség egyik csapása a hét közül, ez a kegyetlenség pedig mintha tőlem, tőle, bárkitől független lenne, a lét egy megismerhetetlen szférájából származna és csapna, vágna ide le a konkrét világba, mindegy neki, kire.

Az üres ruhadarabok egy kozmikus nyelv hangjegyei.

2

Nem kellene annyit aludni, de az alvás, az vonz, mint a puha ól, mintha puhává változtatná a kozmoszt is, jó belesüppedni, és végtelenül rossz kikelni belőle, ráébredni az elnyútt testedre meg a környezet keménységére, éleire, melyek fájdalmat okoznak. Sohasem akkor alszol el, amikor szeretnél, hanem amikor nem kellene elaludni, így a sok alvás, a nem kellő időben történő izzadságos alvás megint csak szembefordít az élővilággal, ahol a külhoni, egészséges emberek laknak. Altatóval próbálsz idejében aludni, vagyis éjszaka, de nem lehet, kifordult az életed, mint a csúnyán levetett ruha, és nappal vonz a sötétség, éjjel pedig, ha nem hat a szer, fölébredsz. A szer átkozottságának tudatában vagy, ám ha mellőzöd, a teljes munkaképtelenséget kockáztatod, ezzel pedig a számkivettségnek is a teljét.

Más szerek is vonzanak, az alkohol, a cigaretta, az ivászat, az evészet. Mindegy, hogy mit eszel, semmi sem ízlik, de magára a műveletre, mint az élés egyik szánalmas maradványára szükséged van. Nem szereted az ételt, rossz, mégis olyan, mintha fél percre élnél rendesen. Egyetlen étel volt ínyemre a depressziómban: a főtt tojás, ennek nem tulajdonítottam szimbolikus jelentőséget, mégis, a tojásban egy másodpercre megéreztem valami csodás, elfeledett ízt és állagot. Az agy azonban nem regisztrálja a csodálatosot, mert most a rosszra fogékony, és halálosan unja a mítoszokat.

Az alkohol sem ízlik úgy, mint máskor, viszont futólag erőt önt beléd, bár az az erő sem életrevaló, hanem az abszurd ereje. Átérezed hatására az élet abszurditását és a te életed plusz értelmetlenségét, mely értelmetlenségnek a teljességét egy percre kiugraszítja a bokorból a szesz, ilyenkor mintha egy vad szikrát látnál, mely lángba boríthatná a képzeleted, ami viszont, a képzeleted, már kiszikkadt, olyan, mint a száraz szar, a porló guanó, melyet nem lehet felgyújtani, nem is érdemes.

A cigarettát utálod, száraznak, bűdösnek, fűrészporsosnak érzed, de szívod, ez az érzés otthonos, szívod, míg el nem telsz vele a rosszullétig. Mérgezed magad, amivel csak éred, a gondolat is méreg. A cigaretta sem marad hű kísérőd, ellenkezőleg, álnok el-lenségeddé válik, a kátrány fokozza amúgy is pocskék testi közérzeted. Ha dohányos vagy, ez egy csalódás: elveszíted az utolsó fogózkodat is. Köhögni kezdesz, már nem tetszik a keznednek sem, kieszi a szádat, az utolsó szalmaszál citerázik az ujjaid között, folyton el akarod dobni.

A férjemnek volt egy nagy tálcaja, beterítve dohánymorzsalékkal, akárha szalmával, rajta a sodroszerkentyű meg a dohányos zacskó, a hüvelyek, a filterek. Ha nekiült sodorni, olyan kedéllyel tette, mintha most valamivel éppen barátkozna, mintha kötne, mint a békés asszonyok. Volt olyan órája a depressziónak, amikor letette a kötőtűket, és a párnába hanyatlott a feje. Már rágyújtani sem bírt. Az a tálca olyan, mint egy oltár, máig érinthetetlen számunkra.

Ezek a szerek, az alkohol, az altató, a cigi meg az étel ördögi körré állnak össze, egyik mindig ígér egy picit. A tested rohamosan romlik, tegnap még vígan kocogtál, ma már az ágyban fekvés a természetes állapotod, a döglés, az ágyaddal kerülsz viszonyba, összefogtok, mint két szerencsétlen hajléktalan. Szeretni nem szereted, de a fű, a rügyező, lombosodó fák látványa sokkal jobban taszít. Kint hideg van, nagyon sokat fázol. Elég fölkelni az ágyból, vécére menni, hogy elfogjon a didergés, és a didergéstől olyan hamis emlékeid támadjanak, mintha valami fogolytáborban lennél, ahol mindjárt megfagysz, ahol nincs takaró, és a fázás a végzeted. Rab vagy, mint az apád vagy mint a nagyapád volt a „lógorban”. Elgondolod a szobádban, hogy fázni a legrettenetesebb emberi élmények egyike, mely mennyi, de mennyi rab rokonodnak és kollégádnak kijutott; az a különbség, hogy te vissza tudsz feküdni, ők pedig meghaltak, és valószínű, hogy te is fázva fogsz meghalni nemsokára. Fejedre borítod a mindig vékony takarót.

Töméntelen sok ember didergett ezen a világon már. De nem a testvéreid, hiszen többnyire nem ismertétek egymást. Nem is tudsz egyébként sem „testvériségről”. Ennek a fogalomnak a jelentését és az értelmét a valóságban te nem tapasztalod. „A nyelv nem tükröz semmit”, hallod nemsokára egy hangfölvételen egy nyelvész professzor kijelentését. A „testvériség” szó valamikor tehát kialakult a magyar nyelvben, de ebből nem következik, hogy a valóságban bármi megfelelné neki. A didergőkkel érzett, amúgy is röpké „testvériséged” fikció. A szobában lobog a gáz.

Van testvéred, a testvéreddel sem érzel testvériséget sajnós. Nem kedvelitek egymást? Se „nem szeretitek”, se „szeretitek”, sem közöny, csak a gyerekkori vonzások és taszítások fáradt maradéka, mint a fáradt olaj, ennyi csupán a testvériség. Egyikőtök sem tud mit kezdeni a testvérségetekkel, mely csupán biológiai tény. Fölöttébb elszomorító biológiai tény, egy felemás, elfuserált tény, talán hasadt is, skizoid. A testvérségetek egy családi elmegyógyintézetben kuksol, kényszerzubbonyban. Megbolondult, már többen vagytok.

Meg lehetne hatódní most, írni egy e-mailt a testvérednek, megszólítani, ahogy már ezer éve nem tettétek. Bizonyára egy pszichológus is ezt tanácsolná (a „bizonyára” a testvéred szavajárása). Egy pszichológushoz elmennél, jártál azelőtt is pszichológusnál, fiatalkorodban, ő azonban meghalt. Ha ő most élne, boldogan, felszabadultan borulnál a nyakába, ezt képzelted el egyik ágyi szeánszod alkalmával. De ő öngyilkos lett, az embernek már a pszichoanalitikusa is öngyilkos lesz, nem beszélve a barátairól.

A legjobb barátnőd szörnyethalt, belehajszolta magát, évek próbálkozásaival, a halálba, depressziós volt ő is, és amikor „fölkelt”, akkor úgy rohant bele az „életbe”, az

éjszakai életbe, hogy végül elütötte egy motorbicikli kint a sötétben az úton. Ezért szedte az antidepresszánsokat, hogy így, ilyen vadul haljon, a tabletták, sörrel kombinálva, eszét vették, s végül nekirohant az éjszakának; nem volt még ötven.

A pszichoanalitikusodnak, ha élne, de nem akart élni, mert ő is depressziós lett, elmondhatnád, hogy most már több mindent értesz, mint akkor, és nem baj, hogy depressziósak vagytok, ne aggódjon. Van-e ennél természetesebb? Ezt neki is tudatosítania kellett volna. Nincs ebben a betegségben semmi különös, kár volt úgy mellre szívni. Erre az eszmecserére, mely nem lenne „testvériség” híján, nincs lehetőség. Pedig a legboldogabb álmaidban vele szoktál találkozni, és ilyen vallomásokat tesztel egymásnak, egészen összebarátkoztok a pszichológusoddal álmodban. Olyankor a lehető legrosszabb arra ébredni, hogy ilyen beismerő vallomásra soha nem került sor és nem is kerülhet sor már, és a terápia egymásnak kölcsönzött illúziók sora volt.

Kár volt megjátszani a szakembert.

Disszimulálni.

Szimulálni is kár volt.

Talán a nyelvésznek is kár megjátszani „a nyelv nem tükrözi a valóságot” *hitét*? Bár ő azt állítja, hogy ez nem hit, hanem szakmai tudás. Ezt nem tudom. Esik az eső. Kopog a ferde tetőtéri ablaktáblán. Ez a mondat például tökéletesen tükrözi a pillanatnyi valóságot. És még száz ilyen mondatot tudnék felsorolni, ha volna értelme.

De nincs. Lehet, hogy a nyelvészt is ez zavarta meg. Vagy ő nem a beszédre, hanem a nyelvezetre gondolt? Tudós szétválasztás, szakszerű attitűd, melyet azért nem tudok követni, mert a depresszió bezárja az embert a rohadt kis magánéletébe, fokozatosan elzárja előle az absztrakciókat is, és rácsukja a pokol kapuját. Csak a nyelv van, melyet most veszítesz el.

3

Maradnak rések. Ferdén nyitva a tetőablak, bejön a külvárosi levegő. Csillognak a faágak az éjszakai esőben. Lámpafényben persze, mindenütt van lámpafény ma már. Csillognak a lassú esőben a még kopasz, már rügyező faágak, az ablakon keresztül látom, ha föl-szegem a fejem, azt hiszem, a kép a depresszió egyik fényképe lehetne, a halk, tompa kopogással, az ágak viaszosságával együtt a mesterkéltné, narancsos fényben. És azzal együtt, hogy a magánzárkában nem oszthatom meg senkivel a látványt. Mely kétségtelenül tavaszi, mert nincs annyira hideg, és kétségtelenül rideg, mert éjszakai, hisz nem a nap, hanem a sápadt lámpafény csillogtatja a feketéket.

Közben kurvára lelassul a számítógép, aludni kéne menni, vagy ébren maradni most már, sötét hajnali ötkor. Az csak mítosz, hogy a természetes fény „több” lenne, mint a mesterséges, mint a villany? Ezt az ágas-bogas képet most a narancssárga visszfény teszi viszolyogtatóvá. A fényforrás nem látszik, fölverődik csupán, és a mázzal keni a nedves ágakat. Tudom, hogy a csilló réteg nem igazi. Olyan színű, mint a whisky.

A szesz úgy vonzza a lelkifurdalásokat, mint a rovarokat a lámpafény. Ezernyi okod van rá – ezek közül jó néhány, nem kevés, visszaugráló képek formájában nyugtalanít –, az a furcsa, ahogy rendszerre állnak össze, vagy hálózattá, és meghatározza egyik a másikat. Ez pontosan úgy van, mint a csalimesében, egyik hazugság hozza a másikat, hamisságot hamisság javít ki, tökéletesen belegabalyodsz, ha utánajársz – és a végén elvágódsz. Ki tartja számon bűneinket? A különféle tetszetős vallási bűniskálák mind elérvénytelenedtek – „a nyelv csak önmagát tükrözi” –, vezekelni nincs mód, a zárán-

doklatok turisztikai utak, és ha képes vagy saját magadat vádolni, akkor meghasonlás és hipokrizis fenyeget, nem beszélve a negatív nárcizmusról, a mazochizmus legkeserűbb üröméről, amivel ez jár.

Mégis jó lenne jóvátenni holnaptól mindent, gondolod egy-két olcsó whisky hatására, na de tudod, hogy ez a „holnaptól” önbecsapó illúzió, a holnap nem fog hozni semmi újat, *semper idem*, és ugyan mely kés, penge, benyesés vágthatná el a bűnszalagot? A saját torkodnak szegezett kés. Anyád! Minden már „anyádnál”, „apádnál” elkezdődött, de jól tudod, hogy ezek most balsütetű fogalmak, a valódi apáthoz és anyáthoz nincs közük, ne bántsd őket, félre a kezekkel!

Az emberek sokat hazudnak az anyjukról-apjukról, az ok-okozat, magyarázat, önigazolás logikája mentén, pedig épp ők ketten azok, akiket semmiképp sem ismerhetünk, hiszen a szükségletek, vágyak, a gyermekiből fölnőtté fajuló képzetek és projekciók beburkolják őket. Nem tudhatjuk a szüleinket emberszámba venni, ha a vallás nem parancsol. Talán épp a káromkodásokban rejlenek az igazság magocskái, és talán a „tiszteled anyádat és apádat” bibliai parancsa rajzolja föl a pontos határt, melyet átlépni halálos bűn. A depressziósnak, ha rendesen elmélyül a depressziójában, a gyűlölete ezen a ponton – az anyjánál és az apjánál – megáll. Nem működik, nem ás tovább, önmagába göngyölődik, nem gyaláz, nem bánt senkit, és nem neheztel többé senkire, az utolsó hűtlen barátira meg a csábítóra sem, aki egyszer rútlul lépre csalta.

Annál magányosabbá válik, fordul a kocka, már nem a társas lét, hanem a magány az emberi természete. A depresszió nem szerelmi bánat. A szerelmes vár valamit, negatív vagy pozitív katartikus eseményt, mely itt vagy ott, a túlnanban összeköti a párt, mert a szerelmi bánat párban gondolkodik, a depresszió viszont egyénben, egy énbén, mely lesújtja. Tükörbe sem kell néznie hozzá, bánatának okozója mindig vele van, fáradtan vonzolja őt a hátán. Cibálja, holmi fáradt szembesülésre nógatja – nem lesz benne köszönet. Nincs az a kommunikációs stratégia és taktika, mely bármi jót kihozhatna ebből, a deprós tudja, hogy a kapcsolat eleve elhibázott, „alaphiba”, ahogy a lélektan mondja. Nem hisz azonban a lélektani útmutatásokban, hiszen a belső nyelvet is felölelő elhibázottság tudatát és tudatalattiját magában hordja, épp ezért esik neheze a járás. A belső beszédet törölni kéne rögtön. Aki homokra építi házat... hogy is van...

Az összeomlik. Persze, az összeomlásért a depressziósnak nem kell a szomszédba mennie. Nap mint nap gyakorolja, s ha belső várkastélyában eljut a tökéletesség fokára, akkor meg fogja ölni magát. Gondolja, és visszariad. „Nem »Isten« a voltaképpeni misztérium, hanem a kő”, olvassa Jele András jegyzetét. És a követ, azt talán most valahogy kedveli, a kő, a szívárványszínű kő, ahogy az utolsó barátja jellemezte volt egyszer, megáll képzeletvilágában a lábán. A barátja talán azt is mondta, nem emlékszik jól, hogy a kő szenved. Ezt most nem tudja megítélni, nem képes különbséget tenni a szenvedés meg a nem szenvedés között.

A kegyelemről nem a Biblia, hanem Pilinszky jut eszébe a különleges hangszínével, a szép, szentes, fehér arcával, a cigarettáival meg a pálinkáival, és mit nem adna, ha úgy tudna Pilinszkyt olvasni, mint régen. Ezúttal azonban nem könyv a könyv, és ott ragad az átszellemülés határmezsgyéjén, a senki földjén, nem bírja átgázolni, nemhogy átgazrani. Annyit kezdesz csak sejteni talán, hogy a kegyelem dolga igaz dolog, csak a nyelv nem tükrözi a valóságot. Ezért az imának is a néma félálom a terepe. Egy hete nem hagyta el élő szó a száját. A tetőablak tulajdonképpen egy szerencse: ha fölnyílik rá a duzzadt szemed, és elcsípsz egy sávot, ahol nem haragszol a depressziódra, akkor hagyd, hadd közölje mindazt, amit akar. Ha lesz talpalatnyi erőd, próbáld meg átgon-

dolni, analizálni, és közelíts hozzá. Egy éve lóg egy cetli az orrod előtt, bár nem értetted meg: „Bele kell nézned a legnagyobb sötétségbe. Nem elég a világostól a sötétet megkülönböztetned, a feketét meg kell tudnod különböztetni a feketétől. Ha van Isten, akkor a legkisebb mennyiségű fényben és a legminimálisabbra vett kompozíciós elvben talán megtalálod.” (Nádas Péter)

Az Istenről való gondolkodásnak ma nincs nyelve, ha mégis, az tényleg semennyire sem tükrözi a valóságot. De színei talán vannak ennek a gondolkodásnak, ahogy a fekete-fehér fényképbe is színeket látsz bele, vagy ahogy a szavakba is színeket látsz bele, például van egy szó: *nyár*. Ezen most elcsodálkozol. Es látod. Ha másnap közel emeled a szemedhez a fűből a gyomnövényt, akkor azt látod majd, hogy pont olyan a kis névtelen, mint a nemes orchidea. Amaz a fehér meg, bár borzas, szakasztott rózsá. Csak nagyon picinyek; de tévedtél, amikor azt hitted, hogy jelentéktelenek.

Jassó Judit

A DADOGÓK

Nem beszélünk egymással. Idült kór
A szánon, túlzó egyszerűség,
Már hónapok óta.
Megsemmisítő erejű
Gyaloglás külön-csöndjeinkben,
Legyen, mi egymástól
Távol tart mindörökké, ámen.

Imádkozni sem tanítottál.
Csúfoltad szegény hívőket,
Kik hagyták, hogy a pap
Szenteltvíztartó szívükbe
Merítse ujjait.

Te úgy vetettél keresztet,
Mintha integetnél.
S mert nem mondtál hozzá
Semmit, sosem tudtam,
Érkezel épp vagy távozol.

Állatkölyök van ilyen csöndben,
Mielőtt vízbe fojtják.
Rúgkapálását lefogja egy kéz.
Akkor már minek beszélni.